

Mehmet NARLI ile Söyleşi

Konuşan:
Emine Neşe DEMİRDELER

1963 yılında Kahramanmaraş'ta doğdu. İlk orta ve lise öğrenimini aynı şehirde gördü. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Maraş'ta 4 yıl öğretmen olarak çalıştıktan sonra Sütçü İmam Üniversitesine asistan olarak geçti. 1996'da yüksek lisansını, 2000 yılında doktorasını tamamladı. Hâlen Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesinde öğretim üyesi olarak çalışıyor.

Mehmet Narlı, 1987 yılından bu yana *Dolunay*, *Kırağı*, *Kanat*, *Türk Edebiyatı*, *Yedi İklim*, *Hece*, *Varlık*, *Dergah*, *İtibar* gibi dergilerde şiir ve edebiyat eleştirileri; *Türk Dili*, *Türkbilig*, *İlmi Araştırmalar*, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları* gibi dergilerde akademik yazılar yayımlıyor.

Kitapları:

1. *Edebiyat ve Delilik*, Akçağ Yayınları, 2013.
2. *Orhan Kemal'in Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Kültür Bakanlığı 2002.
3. *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri*, 2006.
4. *Roman Ne Anlatır*, Akçağ Yayınları, 2008.
5. *Şiir ve Mekân*, Hece Yayınları, 2008.
6. *Şiir Çözümlemeleri*, Kriter Yay., 2010.

Şiir Kitapları:

1. *Dil Kapısı*, Öncü Kitap Yayıncılık, 2010.
2. *Ruhumun Evveliyatları*, MEB Yay., 1998.
3. *Çiçekler Satılmasın*, Dolunay Yay., 1988.

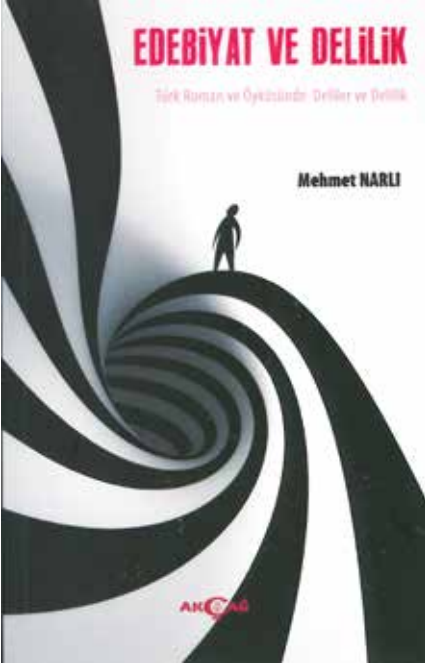
“Hayatın coşkun, gizemli ve düriüst tarafında çocukla delinin ne çok hikâyesi vardır.”

• *Türk Edebiyatı dergisinde ve Star gazetesinde yayımlanan söyleşilerinizde size “deliler ve delilik” konusunu seçme sebebiniz ile sizi böyle bir çalışma yapmaya götüren sebepler sorulmuştu. Bense Yeni Türk Edebiyatı alanında böyle bir eksiklik olduğunu nasıl ve ne zaman tespit ettiğinizi sormak istiyorum.*

Yeni Türk Edebiyatı dediğiniz akademik alan yaklaşık yüz elli yıllık bir zamanı kapsıyor. Bu süre içindeki edebî metinler üzerinde hangi incelemelerin yapıldığı az çok biliniyor. Ahmet Mithat Efendi’nin *Çengi*’sini okuduğumdan beri edebiyatımızda deliliği izleme düşüncem vardı. Ahmet Mithat, henüz romanımızın doğuşunda metinlerarası bir deli diyebileceğimiz (Daniş Bey, annesinin anlattığı hikâyelerden ve Muhayyelat’tan gelir) bir deli kurguladıysa acaba bir yüzyılı geçen romanımız hayatımızdaki delileri romanda, öyküde nasıl kurmuştu? Her şehirde, kasabada var olan, herkesin hayatına şu veya bu şekilde katılan, ayıplanmayan, korkulmayan delilerimizin, problemli modernleşmemizle birlikte ortadan çekilmeleri de dikkatimi çekti. Son yıllarda romanlara bu açıdan bakınca deliler ve delilik dili bağlamında bazı soruların sorulabileceğine karar verdim.

• *Delinin dünyası, kuralsız, maceralı, renkli, derinlikli, sınır tanımaz, fantastik bir dünya. Edebiyatı bir sanat olarak ele aldığımızda, delilik temi bu açıdan onun beslenebileceği coşkun bir pınar gibi duruyor. 70 küsur eserde, bunca deliye rastlanmış olmasında sizce de bu durumun payı var mıdır?*

Decartes, düşünen özne için deliliğin geçerli olmadığını iddia eder; akıl kendini ifade ettiği sürece delilik olanaksızdır. Evet ama aklın kendini gösterdiği veya ifade ettiği biçimlerin çok farklı olduğu da bir gerçek. Belki de psikiyatri bu yüzden delilik kavramını kullanmıyor. “Deli akı”nın bir dili varsa bence bu en karakteristik varlığı ile sanatta görülür. Çünkü görsel veya simgesel bir delilik dili kurulmadan, delinin dünyasıyla hiç olmazsa işaretler düzeyinde bir ilişki kurmak zordur. Deli, kendi içinde var olan güçler tarafından yönetildiği için, “normal dünya”da bulunmayan yaşantılar üretiyorsa, sanat da özellikle kurgusu olan sanatlar da “normal dünya”da bulunmayan yaşantılar üretmektedir. Şu veya bu oranda bir deli tipine yer veren bütün metinler yaklaşık olarak belirttiğimiz yetmiş metinle sınırlı değil elbette, belki bir bu kadar daha vardır. Ama ben özellikle kurgusal ve dilsel açıdan delilik vurgusu yoğun olan metinleri seçtim.

• **Çalışmanız için farklı disiplinlerden yararlanmış olduğunuzu görüyoruz. Edebiyat bilimi ve psikoloji arasındaki ilişki için ne söyleyebilirsiniz?**

Biliyorsun yüzyıldan fazladır bu ilişkinin varlığı ve nitelikleri hakkında konuşuluyor. Bilimlerin verilerini arkasına alan romantik dönemin insanı anlatma konusundaki iddiası, edebiyatı neredeyse “insan ve anlam” açısından tek merkez hâline getirmişti. Metin eleştirisi bağlamında gelişen bütün yöntemlerin temel dayanakları sosyoloji, psikoloji, psikanalizm vs. oldu. Edebiyat ve delilik çerçevesi, çalışmanın psikiyatrik bir çözümleme olduğu veya öyle olması gerektiği beklentisini doğurabilir. Açıkça söyle-

yeyim ki bu araştırma ve çözümleme, psikiyatrik semiyolojiye zorunlu olarak atıf yapar ama esas olarak delilik öyküsünün ve delilik dilinin, nasıl kurulduğunu, romanın veya öykünün bütünlüğü içindeki işlevinin ne olduğunu ve hangi düşünsel iletileri taşıdığını görmeye ve göstermeye çalışır.

• **“Delilik ile dâhilik arasındaki ince çizgi” ifadesini nasıl değerlendiriyorsunuz? Deliliği dâhilikle ilişkilendirmek nasıl bir bakış açısının ürünüdür?**

Delilikle dâhilik arasında kurulan ilişki, uzun zaman Batı düşüncesini gerçekten meşgul etmiştir. Kimileri dâhilikle delilik arasında zorunlu bir ilişki görmemişler kimileri de bu ilişkiye önemli atıflar yapmışlardır. Örneğin Freud, yaratıcılığın kökenini bilinç dışında bularak sanatçıyı nevroza yakın bulmuştur. Rolo May, deha ve psikozun birbirine yakınlığına, yaratıcının açıklanamaz bir suç duygusu taşıdığına ve birçok sanatçı ve şairin yaratıcılığının doruğundayken intihar etmelerine değinmiştir. Melankoli ile sanatçılık arasında ilişki kuran sayısız araştırma vardır. Shakespeare bir şiirinde “deliliğin akrabasıdır yüksek zekâ/ve yalnızca ince bir duvar ayırır onları birbirinden” demiştir. Kimileri delilik ile deha arasındaki ilişkiyi kanıtlamak için çeşitli delilik biçimlerinin sanat/edebiyat eserlerini nasıl etkilediğini, yaratıcılığı nasıl beslediğini örnekleme yoluna da gitmişlerdir.

Esasında İslam kültüründeki “deli-veli” ilişkilendirilmesi de bir bakıma “deha ve delilik” ilişkisi düzleminde değerlendirilebilir. Söz ve eylemlerin de genel ölçülerin dışına çıkan; ortalama algının kavrayamayacağı veya anlamsız bulacağı sözler söyleyen, davranışlarda bulunan birçok kişinin hikmet sahibi olduğuna, toplumsal velayet mertebesinde bulunduğuna dair menkıbeler, hikâyeler vardır.

● ***İncelemiş olduğunuz eserlerin çoğunda deliliğin entelektüel düzlemde kurgulanmış olmasını nasıl yorumluyorsunuz?***

Türk roman ve öyküsünde kurulan deliliğin önemli bir kısmının entelektüel düzlemde kurulduğu söylenebilir. Deliyi ve deliliği bu düzlemde yerleştiren yazarların tamamının Türkiye’nin modernleşme sürecindeki değişimlerini, kopuşlarını ve geriye savruluşlarını, her alandaki ikiliklerini düşünen, tartışan entelektüeller olduğu da bir gerçektir. Peyami Safa, Tanpınar, Oğuz Atay, Leyla Erbil gibi entelektüel/yazarlar, “yabancılaşma” “birey”, “ideoloji” “kimlik” gibi problemlerin tartışmalarını, çatışmalarını edebiyata taşırlar ve temelde, akılcı ve aydınlatmacı felsefelerin oluşturduğu bir “bilinçlilik” düzlemi üzerinde yürürler. Bilinç düzlemi, kendi içinde çelişkilerini, çatışmalarını yok eden bir düzlem değildir. Özellikle 1950’lerden sonraki modernist aşamada deneysellik ve olgusal gerçekliğin kesinlikler alanı

Deli, kendi içinde var olan güçler tarafından yönetildiği için, “normal dünya”da bulunmayan yaşantılar üretiyorsa, sanat da özellikle kurgusu olan sanatlar da “normal dünya”da bulunmayan yaşantılar üretmektedir.

yıkılmaya başlar. Entelektüel yazarların topluma rağmen kurmak istedikleri bilinç düzleminin yıkılması, bir hayal kırıklığıdır. Roman ve öyküdeki delilik dilinin oluşmaya başladığı yer de tam burasıdır. Bir taraftan entelektüel bilincin, toplumsal bilinçle asla örtüşmeyen bakış açısı, bir taraftan, bu bilincin kendini var eden modernlikle arasına giren güven kaybı ve hayal kırıklığı, bir taraftan kendini her alanda tek belirleyici olarak kabul eden otoriter bir siyasal ve kültürel iktidar, entelektüel bilinci, belirli oranlarda şaşkınlığa, çaresizliğe, aykırılığa düşürmüştür.

● ***Sanatın mantıkla açıklanamayacağını düşünen gerçeküstücülerin, bilinçaltındakileri sanat eseri olarak ortaya koyabilmek için kullandıkları tekniklerden birinin “otomatik yazı” tekniği olduğunu biliyoruz. “Otomatik yazı” tekniğindeki “deli” ve “çocuk” bakışları ile edebiyat eserlerindeki delilik arasında bir teorik bağlantıdan söz edilebilir mi?***

Çocuklukla delilik arasında çok canlı, çok anlamlı ve çok yaygın iliş-

kiler vardır. Belirlenmiş sosyal davranışların, söz değerlerinin, isteklerin dışına taşanlara ya “çocuk musun” ya da “deli misin” denilir. Çocuk ile deli, aynı masuniyet, müsamaha hatta ehli-yetsizlik alanlarında dururlar. Sosyal hayat içinde ve hukuk karşısında da böyledir. Biri çocuk biri deli olduğu için bu böyle değildir; ikisi de sosyal ve kültürel bilinç formuna uygun olmadığı için böyledir. Erişkinler ve akıllılar için bir çekince her an tetiktedir: Çocuk ile deli, her an sarsıcı bir gerçeği, insanı derinden etkileyen bir ayrıntıyı söyleyip gösterebilir. Çünkü her ikisi de olanı olduğu gibi söyler; hissettiği gibi konuşur. Bu gerçeklik ise zaman zaman tehlikeli ama de-

Çocuk ile deli, her an sarsıcı bir gerçeği, insanı derinden etkileyen bir ayrıntıyı söyleyip gösterebilir.

ğiştirici sonuçlar doğurabilir. Hayatın coşkun, gizemli ve dürüst tarafında çocukla delinin ne çok hikâyesi vardır. Erişkinler kendi aralarında, delilerle çocuklarınkine benzer bir ilişki kuramazlar. Hiçbir akıllı, delilerle çocuklar arasındaki temasın esaslarını bilemez. Çocuk, delinin; deli de çocuğun, herkese kapalı olan dünyasına girer sanki. Birbirlerinin dünyasında gördüklerini ya anlatacak kelimeleri yoktur ya da erişkinlerin ve akıllıların ikisinden yansıyan/taşan göstergeleri çözümleyecek dilleri yoktur.

• ***Sıradan insandan farklı bir duyuşa, algı dünyasına sahip olan yazar, günlük iletişim dilinden sapaarak edebî eseri oluşturuyor ve kurgusal bir zeminde kendini ifade ediyor. Böyle bir ifade alanı duruyorken, entelektüel anlamda huzursuzluk içinde olan romancı/öykücü neden delilik kisvesini kendine bir “özgür ifade alanı” yaratmak için kullanıyor? Bu durumu yine gerçeküstücülük üzerinden yorumlamak mümkün olabilir mi?***

Sizin deyişinizle yazarın delilik diline “özgür ifade alanı” yaratmak için yöneldiğini söyleyebiliriz. Fakat bu yönelme daima gerçeküstücü düzlemde konumlandırılamaz. Yazarın,

delilik dilini bilinçle kurduğunu kabul ettiğimiz takdirde, ortaya varlığın dünyasal anlamını toptan yok etmeye yönelen, dolaşısıyla zorunlu olarak kendini yabancılaştıran, yeni bir epistemolojiye, ontolojiye hatta siyasal algıya yönelen bir bilinç çıkar. Delilik dili, bir bakıma bu bilinci yansıtan imkândır. Bazen de entelektüel eleştirinin örtüsüdür delilik dili. Örneğin, Hayri İrdal'ın delilik diline sarılan yazar, gerçekte Türkiye modernleşmesinin safderun ve zorba boyutlarını işaret etmez mi? Özellikle modernist metinlerde delilik dilinin karmaşık ve düzensiz yapısıyla sürrealist gösterge düzenine (düzensizliğine) yaklaştığı açıktır.

• **Eserinizde başlıklar hâlinde tasnif ettiğiniz delilerin ve deliliklerin hepsinin birtakım ortak özellikleri de var mıdır?**

Yapmaya çalıştığım tasnifte zaten delilik kurgusu ve dili açısından belirgin ortaklıkları olan metinleri kapsıyor. Ama bütün metinlerde bu bağlamda bir ortaklık var dersanız; var denilebilir tabii. En azından bütün metinlerdeki delilerin zaman ve anlam çevresindeki algıları “normallerin” dünyasındaki bir kronolojiye ve semiyolojiye uymuyor. Delilerin normallerin anlayamadığı bir bütüncül ve basit hayatları var da denilebilir.

• **Mustafa Kutlu, Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı'nda “Bir ben değil herkes hasta!” ifadesini kullanıyordu. Böyle bakınca akla “Normlardan sapmalar gösteren herkes deli midir?” sorusu geliyor. Bir öykü ya da roman karakteri için ne zaman “Bu delidir.” dersiniz? Hiç delilik emaresi göstermemek, fazla normal olmak da bir çeşit delilik olabilir mi?**

Çocuklukla delilik arasında çok canlı, çok anlamlı ve çok yaygın ilişkiler vardır. Belirlenmiş sosyal davranışların, söz değerlerinin, isteklerin dışına taşanlara ya “çocuk musun” ya da “deli misin” denilir. Çocuk ile deli, aynı masuniyet, müsamaha hatta ehliyetsizlik alanlarında dururlar.

Cevaplaması en zor sorulardan biri. Normal olan ne; anormal olan ne? İki arasında bir boşluk mu bir eşik mi bir kapı mı var? İki arasındaki mesafe ne kadar? Piskoloji ve/veya psikiyatri, akıl ile akıl dışının, normal ile anormalin, doğru ile yanlışın, düzen ile düzensizliğin arasındaki mesafelerin ve sınırların belirlenmesinde bilimsel bir yetki kazandıklarını söylüyorlar ama ne onların söylediklerini bütünüyle anlayıp kabul ettiğimizi söyleyebiliyoruz ne de ciddi bir ekleme veya çıkarmada bulunabiliyoruz. Fakat aklın ve bilincin salt kendileri olarak hakikati idrak etmede yetersiz görüldüğü bâtinî veya sürrealist semiyolojilerde bu tanımların hâlâ tartışılır olduğunu da biliyoruz. Dilimizde delilik bağlamında kurulan deyimleri, atasözlerini taradığınız da bu iki alandan da farklı bir algı çıkar karşımıza. Şimdilik Michel Dols’un “Delilik, belirli bir zamanda belirli bir yerdeki sosyal grubun anormal ya da hayli olağan dışı

gördüğü ısrarcı davranış türüdür” şeklindeki sözünü kabul ediyorum.

• ***Daha önce sizinle yapılan söyleşilerden birinde sadece roman ve hikâyelerin incelendiği bu çalışmaya şiiri de dâhil etmek için farklı bir kuramsal taban oluşturmanın gereğine değiniyorsunuz. Şiir konusunda pek çok akademik çalışmanız mevcut. Daha da önemlisi, siz bir şairsiniz. Bu durum, şiirle ilişkinizin roman ve hikâyeye olandan çok daha sıkı olduğunu düşündürüyor. Okur olarak, sizden bu çalışmanın şiir ile ilgili bölümünü de beklemeli miyiz?***

Bu da çekindiğim bir soru. Dediğim gibi özellikle deliliğin nasıl kurulduğunu, delilik dilinin nasıl kurulduğunu izlemek istiyordum. Bunun için öykü ve romana yöneldim. Ama bence delilik, edası, tavrı ve diliyle şiirde de çözümlenmelidir. Keşke “evet şiir dili ile delilik dilini semiyotik düzeyde çalışacağım” diyebilsem. Sizin de söylediğiniz gibi kuramsal tabanı kurabilirsem yapmak isterim böyle bir çalışmayı.

• ***Hocam teşekkür ediyorum. Diliyorum bu çalışmanız okuruna ulaşsın. Yeni çalışmalarınız da bekliyoruz.***

Ben teşekkür ederim. Dileklerine katılıyorum.